
KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

MARX TÁRSADALOMALKÍTÓ ÉLETMŰVE

KARL MARX: ČOVJEK PREINAKE SVIJETA.
SVJETLOST, SARAJEVO, 1983.

A Marx-jubileum tavalyi évét könyvkiadóink közül a legjelentősebb kiadói vállalkozással a sarajevói Svjetlost jelölte meg azzal, hogy 1983 végén egy tartalmas és szép, albumszerű kiadványt adott közre. A szerzők, Davor Kačar és Boris Jurinić a nagy formátumú, 338 oldalas kiadványnak a *Čovjek preinake svijeta* (A világ megváltoztatásának embre) címet adták. A kitűnő nyomdai kiállítás a sarajevói Oslobođenje Nyomda teljesítménye. A kiadói vállalkozástervezet megvalósítását dr. Jovan Mirić és dr. Vanja Sutlić egyetemi tanárok javasolták.

Az 1983 szeptemberében, Zágrábban keltezett előszóban a szerzők jelzik, hogy monográfiai tanulmányukban helyenként nemcsak a marxológia dogmatikus, de az úgynevezett kritikai irányzatával is igyekeztek leszámolni, azzal, amely alkotó-humanista irányzatnak jelöli önmagát. Alapvetően filozófiai megközelítésben tárgyalva Marx életművét, a szerzők személyes érdeklődése szerint annak legizgatóbb kérdése a filozófia megvalósulásának története és lehetősége. Ezzel kapcsolatban fontosnak tartják az úgynevezett engelsi elméleti hordalékanyagtól való megszabadulást, függetlenül Engels egyes álláspontjainak dogmatikus irányzatú, vagy kritikai, illetve önmagát alkotó-humanistának elnevező irányzat nehezményezésétől.

Valójában a szerzők a természetfilozófia följeljesztését és a természettudományok korszerű és gyökeres bírálatának szükségességét szorgalmazzák, ami nélkül, szerintük, a filozófia megvalósulása a jövőben is lehetetlen marad. Ennek a nézetnek egyoldalúságát felesleges hangsúlyozni, mert részben a szerzők is elhatárolják magukat sajátos nézetüktől, arra hivatkozva, hogy az ilyen típusú esettanulmány szövegrészének korlátolt terjedelme mint álláspontjaik levezetése és bizonyítása, elégtelen. De ezenkívül a kiadvány nagyobb részét korhű fényképek és rézmetszetek, igen sok faksimile Marx-kézirat, korabeli újságdalok és könyvek első kiadású címlapjainak fénymásolata, valamint okmányok bemutatása foglalja el, kitűnő technikai szerkesztésben, azzal, hogy a képmel-léklethez rendszerint tartalmas szöveg-magyarozatot is fűztek a szerzők. Így már ez a rész is aránylag önálló egészlet képez, azonkívül, hogy a szerzők filozófiai közelítésükben jelentős figyelmet szentelnek esettanulmányukban Marx munkásságának egészére.

A kiadvány tervezésénél a szerzők rendelkezésére állhatott a kelet-berlini Német Történelmi Múzeum és a szintén berlini Marxizmus-Leninizmus Intézet anyaga alapján kiadott Marx és Engels monográfiája (Karl Marx und Friedrich Engels: Ihr Leben und ihre Zeit; Dietz

Verlag, Berlin, 1978. 2. Auflage 1980), azzal, hogy ebben a hasonló terjedelmű és méretű nagy formátumú kiadványban valamivel több a képanyag. Hazai kiadványunk szerzői Marx életének eseményeit szövegben mondják el, nem pedig korabeli rézkarcokkal és azok képaláírással magyarázásával. Mivel az okmányok hasonlóan leközlésének főként illusztratív szerepe van, hisz tartalmi mondanivalójukkal csak a németül tudó számára volna jelentőségük, ezért Davor Kačar és Boris Jurinić a német kiadásnál több kéziratos anyagot iktattak be kiadványukba. Sajnos, nem tüntették fel ki a technikai szerkesztő, s így csak találgathatjuk, hogy vajon a szerzők maguk végezték-e el ezt a munkát is, vagy hogy külön szerkesztőjük volt. Mindenesetre a műszaki szerkesztés nyomdaipari és esztétikai szempontból ugyancsak magas szakmai szintről tanúskodik.

Davor Kačar és Boris Jurinić esettanulmányuk szövegét négy fejezetre osztották: Életrajz és elmélet; A filozófia megvalósulásának eszméje; A szocializmus bölcséletén túli (transz)filozófia alapjai és A filozófia megvalósulásának története. Az első két fejezetet jobbra korhű dokumentumok és korabeli személyek nyilatkozataiból szerkesztették úgy, hogy az első fejezet a francia polgári forradalom és G. W. F. Hegel jellemzésével kezdődik, Marx és közvetlen környezetének életét vetíti elénk 1841-gyel bezárólag és Marx Berlinben szerzett jogi diplomájának a szerbhorvát nyelvű leközlésével.

A monográfia második fejezetében a szerzők elsősorban Marx szellemi fejlődésével foglalkoznak. Sorra veszik doktori disszertációját, tevékenységét és magatartását a Rajnai Újságban egészen a Kreuznach-ban megkezdett hegeli jogfilozófia bírálatának megírásáig. Időrendben ez Marx poroszországi tartózkodásának első szakaszával zárul, amikor is kénytelen megválni a Rajnai Újságtól és házasságot köt diákkori szerelmével és későbbi bátor és kitartó élet-

társával, Johanna Bertha Julie Jenny von Westphalennal. Ez az időszak 1843 nyarával zárul. Alcímekkel a szerzők ezt a fejezetet is kisebb egységekre bontják. Könyvük ezzel áttekinthetőbb, és nem hat zavarólag a terjedelmes idézetek, valamint a megfelelő okmányok teljes szövegének beiktatása fejtegetésükbe. Így például Marx disszertációját a Demokritosz és Epikurosz természetfilozófiája közötti különbségekről hat kisebb alcímzett egységben taglalják, és a hetedik, ezúttal rövidke egységben beszerkesztik Marx doktori diplomájának teljes hiteles szövegét.

A harmadik és legterjedelmesebb fejezetben a szerzőpár felöleli Marx egész további életét, kezdve a Francia Német Évkönyvek megjelentetésének előkészületeitől, még Poroszországban, majd párizsi emigrációjától élete végéig. Ezt a sokoldalú tevékenységet elsősorban Marx műveinek, illetve Marx és Engels közös műveinek a felsorolásával, valamint a Marx által megfogalmazott kiadványok és tipikus jegyzetek létrejöttének és tartalmuk lényeges mondanivalójának a bemutatásával valósítják meg, nagyszámú kisebb egységre bontva a fejezetet. Marx életművének jellemzésében nemcsak a korabeli német, orosz, francia és más országbeli elvbarátaira és azokra a forradalmi mozgalmakra térnek ki, amelyeket Marx és Engels tevékenysége sugallt, hanem Marx ellenlábasaira is, s közülük is részletesebben Bakunyin szerepére és álláspontjaira. Ezt a jellemzést a kiadvány szerzői egyrészt Marx kortársainak, másrészt pedig a századforduló jelentős munkásmozgalmi személyiségeinek a megnyilatkozása alapján végzik el, külön kitérve Lenin dokumentált Marx-értelmezésére és napjaink polgári társadalmának antimarxizmusára.

A zárófejezet néhány alapvető elméleti kérdéssel foglalkozik, elsősorban Marx főműve alapján. A fejezetet Lenin fejtegetésével kezdik, amelyben párhuzamba állítja Hegel: *A logika*, Marx: *A*

tőke, valamint Engels: *Anti-Dühring* és *A természet dialektikája* című műveit. Ebben a fejezetben a szerzők vitatják a marxizmus időszerű nyílt kérdéseit, polemizálva a marxizmus dogmatikus és az úgynevezett alkotó-humanista irányzatú értelmezésével.

A kiadvány szerzői helyet szorítottak *A tőke* kialakulási folyamatának is, kezdve Marx első elgondolásaitól és a politikai gazdaságtan bírálatának tervétől, az első létrejött írásaitól egészen Engels befejező munkálatáig.

A jó és gazdaságos szerkesztést dicséri az is, hogy Davor Kačar és Boris Jurinić megfelelő módon a marxizmus korabeli tőkés Jugoszláviájának hazai vonatkozású kép- és dokumentumanyagát is beiktatták. Adatközléseikben ugyancsak sok kutatási eredményt is kö-

zölnek az olvasóval. A kiadvány szerzői esetenként – amit előszavukban ki is emelnek – saját polemikus véleményükkel is előhozakodnak, nem számítva arra, hogy ezzel mindenki egyetért. Ez a személyes álláspont azonban nem tola-kodó, és nem jelent visszaélést azzal a lehetőséggel, amelyet egy ilyen díszes és átfogó kiadvány nyújthat. Davor Kačar és Boris Jurinić tehát nagy tudással, értesültséggel és leleménnyel hoztak létre egy rendkívül gazdag és tartalmas kiadványt Marx életművéről és a marxizmusról. A könyv nemcsak tartalmát tekintve – beleértve a képanyagot és hozzácsatolt szövegmagyarázatot –, de nyomdaiparilag is olyan értéket jelent, amelyet a közeljövőben, hasonló jellegű kiadvánnyal igen nehéz lesz felülmúlni.

Rehák László

A VILÁGPROBLÉMÁK MEGOLDÁSÁNAK KIÁBRÁNDÍTÓ KULCSA

JEGYZETEK A LES TEMPS MODERNES CÍMŰ FRANCIA FOLYÓIRAT HÁROM SZÁMÁRÓL

Csalódott és kiábrándult az az értelmiség, amelynek tagjai a Les Temps Modernes című francia folyóiratot, Sartre egykori folyóiratát írják. A baloldali értelmiség nagy nekilendüléseit – a második világháború utáni lelkesedést, majd a 1968. évi nagy megmozdulások lendületét – követő csalódások, a „valós szocializmusból” a sztálini korszak bűneinek beismerésével – tehát amikor már nem lehetett semmilyen öncsalás –, majd a szocialista országok közötti háború kirobbanásával, a Szovjetunió külföldi beavatkozásaival kiváltott kiábrándulások után van. Ez szabja meg viszonyulását a világhoz, állásfoglalását bármelyik kérdéshez nyúl is. Ennek hatására módosult a baloldali értelmiség jelentékeny része által vallott „minden fennálló bírálatának” elve. Egy időben ugyanis ez a viszonyulás az ifjú Marx műveiben ta-

lálta meg elméleti alapját, és jórészt annak alapján, érdeklődése a dialektika és általában a hegeli problémakör felé fordult, tehát kifejezetten a szűkebb értelemben vett elmélet képezte vizsgálódásának tárgyát. Újabbban azonban „gyakorlatiasabb” témák felé fordul, elsősorban annak befolyása alatt, hogy a világ-helyzet, főképp a gazdasági válság, ennek a felfogásnak és viszonyulásnak példátlanul gazdag tématarát kínálja fel: úgyszólván nincs ország – a rendszertől, a kormányzási módtól és a demokrácia fokától függetlenül –, amely mentes lenne a gazdasági válság súlyosabbnál súlyosabb tüneteitől. Így aztán bizvást foglalkozhatnak nemzetközi témákkal, a végső következtetés ugyanaz lehet: a problémákkal nem lehet megbirkózni, minden rendszer csak tehetetlenségét, belső gyengeségét tárja fel a felhalmozó-